

**TIL IJTIMOIIY HODISA**

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi **Quvonova Jasmina***

*Ilmiy rahbar: Termiz iqtisodiyot va servis universiteti „Pedagogika“ kafedrası dotsenti **Amirqulova .Z.M.***

Annotasiya: *Ushbu maqolada yozuv darslarida foydalanish mumkin bo'lgan samarali usullar hamda tilning inson hayotidagi ro'li to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy, lingvistika, tilshunoslik, bares, ustkurma.*

O'zbekiston mustaqillikga erishgach ham iqtisodiy-siyosiy ham ma'naviy-ma'rifiy sohalarda yuksak yutuqlarga erishdi. Mamlakat taraqqiyoti, barqaror ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, ijtimoiy farovonlik tomon bosilgan har bir qadam inson manfaatlari va xalq turmush tarzining yaxshilanishi va rivojlantirilishi bilan bog'liq. O'zbek tili siyosiy-huquqiy, Ijtimoiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy jabhalarda faol qo'llanib, xalqaro minbarlarda baralla yangramoqda. Xrijiy mamlakatlarda tilimizga e'tibor va uni o'rganishga qiziqish kuchaymoqda. Azaliy qadriyatlarini, ona tilini asrab-avaylash va rivojlantirish masalasiga ustuvor ahamiyat qaratish tabiiy.

Til eng buyuk milliy qadriyatdir. Til nafaqat muloqot vosita, balki tafakkur mahsuli sifatida yangilik yaratish asosi hamdir. Til jamiyatda muloqot funksiyasi bilan bir qatorda hissiy ta'sir, to'plash vazifasini ham bajaradi. Globallashuv jarayonida tilning ijtimoiy funksiyasi kengayib bormoqda. Bu fikrning dalili sifatida bit nechta tajribalarni misol keltirishimiz mumkin. Chet ellik ko'pgina olimlar bu hodisaga ijobiy emas balki salbiy qarashlar bilan qaraganlar. Bola bir oz o'sib ulg'aygandan so'ng o'zini atrofidagi hodisa va jarayonlarga qarab o'zi eshitgan ovozlarni qaytaradi va keyinchalik o'zini muhitidagi tilga moslashib so'zlarni ayta boshlaydi. Bu jarayonni isbotlash maqsadida olimlar bir tajriba o'tkazishadi ya'ni



maʼlum bir davlatda dunyoga kelgan bolani boshqa davlatda voyaga yetkazishadi. U tugʻilgan ona yurtining tilida emas, balki ulgʻaygan muhitning tilida soʻzlashadi. Yaʼni unga ijtimoiy muhit katta taʼsir koʻrsatadi. Til ijtimoiy hodisa sifatida tabiiy hodisalardan ajralib turadi. Masalan, kishilarning tabiiy-biologik va fiziologik xususiyatlari (ovqat yeyishi, nafas olishi, rivojlanishi va hokazo) tabiat qonunlariga muvofiq jamiyatga bogʻliq boʻlmagan holda rivojlanib boradi. Ammo tilda soʻzlashish va fikrlash uchun kishilik jamiyati boʻlishi shart. Chunki, til kishilarning bir-biri bilan aloqa qilishi va fikr almashish ehtiyojlari natijasida paydo boʻlgan. Shuning uchun ham til tabiiy hodisalardan farqli oʻlaroq, kishilik jamiyati tomonidan yaratilgan va unga xizmat qiladigan ijtimoiy hodisadir. Til jamiyat taraqqiyoti jarayonida ijtimoiy hodisa sifatida paydo boʻladi, bir jamiyat yoʻq boʻlishi bilan til ham asta-sekin isteʼmoldan chiqib boshlaydi va davrlar oʻtishi bilan oʻlik tilga aylanadi. Lotin, sugʻd, qadimiy Xorazm tillari bunga misol. Biroq tilning paydo boʻlishi taraqqiy etishi va isteʼmoldan chiqishi biologik jarayon emas, balki jamiyat taraqqiyoti bilan bogʻliqdir. Shuning uchun til qonunlari, uning taraqqiy yoʻllari jamiyat tarixi bilan va shu tilni yaratgan xalq tarixi bilan bogʻliq holda oʻrganilgandagina masalani toʻgʻri hal qilish mumkin. Til insonlar oʻrtasida axborot almashish, his-tuygʻularni ifodalash va shaxsning oʻz tabiatini namoyon qilish vositasidir. Til lingvistikaning turli aspektlarida oʻrganiladi va ularning barchasida asosiy vosita vazifasini bajaradi. Maʼlumki har bir inson oʻzi yashab turgan muhitda, jamiyatda ulgʻayadi, tarbiya topadi. Albatta, har qanday tarbiyaning, ayniqsa, til maʼnaviy komillik, milliy oʻzlik tarbiyasining asosiy oʻchogʻi Bolani oʻrab turgan ijtimoiy muhit, birinchi navbatda, oiladir. Abdurauf Fitrat „Rahbai najot“ asarida shunday yozadi: „Suv qaysi rangdagi idishda boʻlsa, oʻsha rangda tovlangani kabi bolalar ham qanday muhitda boʻlsa, oʻsha muhitning har qanday odat va axloqini tilini qabul qiladilar. Axloqiy tarbiyaning eng buyuk sharti shundan iboratki, bolalar koʻproq yaxshi va yomon ahvolni oʻz uylaridan, koʻchadagi oʻrtoqlaridan, maktabdagi oʻquvchilardan qabul qiladilar. „Tilning paydo boʻlishi, uning takomillashib borishi, odamzodning bunday neʼmatga noil boʻlishiday murakkab jarayonda ijtimoiy muhitning, kishilik jamoasining hal qiluvchi omil ekanligidan



iborat haqiqatni inson aqli to'liq anglagunga qadar ko'p zamonlar o'tgan. Jamiyatdan tashqarida yashagan inson qancha umr ko'rmasin, u gapira olmaydi. Chunki til nasldan naslga, avloddan avlodga o'tmaydi, ya'ni uni irsiyatga bog'lab qo'yish to'g'ri bo'lmaydi. Irsiyat qonuniga binoan, bolaning biologik, antropologik xususiyatlari avloddan avlodga o'tadi, lekin o'zbek oilasida tug'ilgan bola faqat o'zbek tilida gapiradi, deyish noto'g'ridir. U qaysi tilda gapira boshlashi qaysi oila, qaysi ijtimoiy muhitda tarbiyalanishiga bog'liq. Til jamiyat mahsuli sifatida shakllangan murakkab, ijtimoiy-biologik, psixik hodisa ekan, insonning olamni anglashi, dunyoni bilish sezgilari jamlangan a'zolarining nutq apparati sifatida takomillashuvi muayyan tarixiy davr hamda tizim talablari asosida amalga oshgan. Til kishilik jamiyati mahsulidir. Tilning ijtimoiy tabiatini talqin qilishda jahon tilshunosligi dialektir taraqqiyot prinsiplariga asoslanadi. Xususan, tilning jamiyat taraqqiyotining mahsuli deb tushunish tilshunoslik faniga qo'shilgan eng buyuk hissalaridan biridir. Tilning asosiy va muhim xususiyati shundan iboratki, til kishilik jamiyati tomonidan yaratilgan bo'lib, eng muhim aloqa vositasi sifatida xizmat qiladigan ijtimoiy hodisadir.

QO'LLANILGAN ADABIYOTLAR

1. .X.Jamolxonov., „Hozirgi o'zbek adabiy tili“ T-2004 -206-b
2. Otauli:Haddi Iskandariy (tarixiy hikoya).Chop etilgan.11.04.2012.Muallif Ziyouz.uz
- 3.R.Sayfullayeva., „Hozirgi o'zbek adabiy tili“ T-2009 .415-b
4. A.Bahriyev,N.Bahriyeva.Yangi pedagogik texnologiyalar orqali o'qitishda ichki motivatsiyani shakllantirish xalq ta'limi jurnali.2006- 304 b.